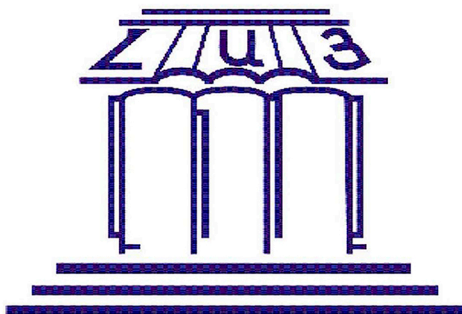

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Մտեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

087.1

0-28

ԳԻՏՈՒԹԻՒՆԸ ԻՆՉՊԵՍ
 — ԿԸ ՅԱՌԱՋԱՆԱՅ —

ԾԱՆՐԱՅԱԾ ԿԵՂԺԱՄԸ

087-1
✓ - 28

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱԻ

(Ս. անձին հատորով)

Պ Ա Տ Մ Ո Ւ Ա Ծ Ք Ն Ե Ր

Լ. ՏՈԼՍՏՈՅԷ

Թարգմանեց՝

Լեւոն Պ. Գալեմբեաբեան

Ա. ՇԱՏՈՐ

Էջ 152, Գին 5 Ե. Դ.

Հրատ. «ՍՈՇԱԿՄԵՍՐՈՂ» Տպագրատն
Գանձիք

087.1
Ծ-28
ար

ԵՐԿՐՈՐԴ ՔԱՅԼ

ԾԱՆՐԱՑԱԾ ԿԵՂԾԱՄԸ

կամ

Կաւէն Յախճապակի եւ ուրիշ զիւսեր

Եզիպացի բռն մը գործի պատկեր

375755

ԾԱՆՐԱՑԱԾ ԿԵՂԾԱՄԱՐ

կամ

ԿԱՌԷՆ ՅԱԽՃԱՊԱԿ ԵՒ ՈՒՐԻՇ ԳԻՒՏԵՐ

Քսաներորդ դարու քաղաքակրթեալ մարդուն, ինչպէս նաեւ քարայրի մարդուն կեանքը պատկերացնող ամէնէն հետաքրքրական պատմութիւններէն շատերը, ուղղակի կամ անուղղակի, կը պատմեն մարդկային առօրեայ ա՛յն ճիգին մասին զոր նախամարդէն սկսեալ մինչեւ այսօր, ամէն անհատ ուղիղաբան է ըսել ինքզինքը կերակրելու համար։ Սկիզբները մարդուն կեցակութիւնը

կը բաղկանար պտուղներէ, պատահաբար քաղուած հացահատիկներէ, զանազան բոյսերու և տունկերու արմատներէ, և մարդ իր կերակուրը գտնելու համար՝ ստիպուած էր միշտ տեղէ տեղ փոխադրուիլ։ Այս վիճակը շարունակեց երկար ժամանակ, մինչեւ այն ատեն՝ երբ մարդ հունտի, բոյսի և հունձքի օգտակար գործածութիւնը սորվեցաւ։

Ժամանակի ընթացքին, ան փորձով գտաւ իր հունտերը սերմանելու յարմարագոյն եղանակը, և ուշ կամ կանուխ բոլոր ցեղերն իրենց սնունդը ապահովելու համար հաստատուեցան յարմար վայրեր և լծուեցան երկրագործական աշխատութեանց։ Բայց հաստատունակավայրերու մէջ հաստատուելէն վերջ մարդիկ սկսան նորանոր պէտքեր զգալ իրենց ուտեստեղէնին պահպանման և ի հարկին՝ փոխադրութեան համար։ Այսպէս աղբիւրներէն ջուր բերելու, կե ակուր եփելու, և պատրաստուած

կերակուրները պահելու համար անհրաժեշտ անօթներու ստիպողական պէտքը ստեղծեց մարդուն առաջին արհեստը, բրուտութիւնը։ Օրէ օր զարգանալով մարդ աւելի կատարելագործուած, աւելի նպատակայարմար և կոկիկ ամաններու պէտք զգաց, և ժամանակի ընթացքին՝ կաւագործութիւնն ալ զարգանալով եղաւ ամէնէն ծաղկեալ ճարտարարուեստներէն մին։

Մինչ այդ, ուրիշ լողութեամբ եղած յառաջացումներով, մարդ կրցաւ սննդեղէններու արագ փոխադրութեան միջոցներ ունենալու համար հնարել և առօրեայ գործածութեան դնել սայլեր, կառքեր, շոգեկառքեր և այլն և որպէսզի փոխադրուող սննդեղէնները՝ մնան թարմ և համեղ, գտնուեցաւ մետաղէ ամրափակ ամաններ պատրաստելու կերպը, ու այսպէս լրացաւ սննդեղէնի վերաբերմամբ մարդուն յառաջդիմութեան հսկայ շրջանակը։

Նախապէս մարդ՝ իր կերակուրը

գտնելու համար ստիպուած ճամբորդեց տեղէ տեղ, և դարերու ընթացքին, մարդկային ցեղը տարածուեցաւ երկրագունդիս ամէն կողմերը: Յետոյ սկսաւ երկրագործութիւնը, որուն արդիւնքը եղաւ որոշ տեղեր երկրատեւ բնակութիւն, բնակավայրերու հաստատում, և անշատ քաղաքարկութեանց ծագում: Եւ, վերջապէս, ուտելիքը ամէն տեղ փոխադրելու միջոցը և կերպը գտնելով մարդ վերստացաւ ազատ շարժման հընարաւորութիւնը: Նորէն սկսան ճամբորդութիւնները ու ասոնք իրարմէ անշատ, իրարու անհաղորդ քաղաքակրթութիւնները ի մի ձուլելով յառաջ բերին արդի քաղաքակրթութիւնը:

Կ'արժէ, ուրեմն, աւելի մօտէն հետաքրքրուիլ ու ծանօթանալ աննդեղէնի վերաբերեալ գիտելու պատմութեան, պատմութիւն՝ որ մարդուն քաղաքակրթութեան ընթացքը կը պատկերացնէ:

ՄԱՐԴՈՒՆ
ԱՌԱՋԻՆ
ԱՐՀԵՍՏՆԵՐԸ
Ամէնէն հին օրերուն,
քաղաքի մարդը նըշմարած ըլլալու էր
որ երկրի վրայ

հողը ամէն տեղ նոյնը չէր. կային պարարտ, բերրի հողերու կարգին քարոտ և աւաղուտ վայրեր ալ, ուր երկիրը բոլորովին տարբեր կազմութիւն մ'ունէր կարծես: Կը գտնուէին նաեւ հողեր, որոնք թրջուելով կաշուն վիճակ մը կ'ստանային և որոնց վրայ մնացած հետքերը չորնալէն յետոյ կը մնային երկար ատեն:

Այս գիւտը նշանակեց սկիզբը բրուտութեան, որ այնքան ընդհանրացած արհեստ մը եղաւ բոլոր հին ժողովուրդներու մէջ: Օր մը մարդ կալուղ կաւէ ամանի պէս բան մը շինելով ձգեց որ ան չորնայ արեւին տակ. փորձը յաջողեցաւ, և առանց զգալու թէ ի՛նչ մեծ կարողութեան մը տիրացած էին, մարդիկ սկսան բոլորն ալ ջուրի ամաններ և կերակուրի անօթներ շինել:

Շատ չանցած կաւէ պատրաստուող այս ամանները սկսան կերակուր եփելու համար ալ գործածուիլ։ Այլեւս մարդիկ փոխանակ ցորենը և ուրիշ հացահատիկները մանրելով հում հում ուտելու, սկսան խաշել ու այդպէս գործածել, և կամ փոխանակ եփելու ատեն կիսով ինչ այրած միս ուտելու, սկսան որսացուած կենդանիներուն միսը՝ առանց վառնելու եռացող ջուրին մէջ եփելով ուտել։

Քիչ յետոյ կարգ մը մարդիկ փորձով գտան որ կաւին հետ քիչ մը աւազ խառնելով կարելի էր աւելի կարծր տեսակէն ամաններ պատրաստել։ Այս նոր խառնուրդը այնքան նպատակաւոր մարմար գտնուեցաւ որ ան սկսաւ շատ մը տարբեր նպատակներու համար ալ գործածուիլ։ Շատ չանցած փոխանակ ծառերու կոճղերով և ճիւղերով շինուած հիւղակներու, արեւի մէջը չորցուած կղզիներով և արեւի մէջը չորցուած ամէնէն Այսպէս Եգիպտոսի, Միջագետքի, ուրիշ երկիրներու մէջ գտնուած ամէնէն

հին բնակութիւնները, արեւի մէջ չորցուած կղզիներով և արեւի մէջը չորցուած ամէնէն

Այս ուղղութեամբ մարդուն յաջորդ, և նորէն պատահական, զիտը կը պարտինք կրակի գործածութեան։ Անգամ մը պատահամբ մի քանի օր կրակի մօտ ձգուած կաւէ աման մը իր նմաններէն շատ աւելի կարծր և տոկուն գտնուեցաւ։ Տեսնուեցաւ նաեւ որ ան ոչ միայն շատ կարծրացած էր, այլ իր մէջը դրուող ջուրն ալ այնքան դուրս չէր տար։ Կրակը, ուրեմն, սկսաւ պատուոյ գիրք մը գրաւել առաջին կաւագործին աշխատութեանց մէջ։ Իրենց զբաղմունքը սիրող արհեստագործներ շուտով գործի սկսան, յատուկ օճախներ պատրաստեցին, և փորձով ամէն տեսակ կաւի համար պէտք եղած տաքութեան չափը գտան, և սկսան աւելի տոկուն ամաններ պատրաստելու համար թրծել իրենց շինած անօթները։

Եկաւ ատեն մը երբ մարդ սկսաւ իր շինած անօթներուն օգտակարու-

Թեան չափ անոնց գեղեցկութիւնովն ալ հետաքրքրուիլ։ Ամէնէն հին դարերուն իսկ, կը տեսնուի, բրուտը սկսաւ կրցածին չափ զարդարել իր շինած կարասները, հոգ չէ թէ իր ամբողջ գեղեցկագիտութիւնը բթամատին եղունգը գործածելով ամանին եզերքին վրայ կոշտ գիծեր քաշելէն անդին չէր անցներ։

Եգիպտացիները, Բաբելոնացիները և Մետացիները, սկսան իրենց կառէ ամաններուն, կզմինալիւններուն և հոգէ շինուած արձանիկներուն երեսները ներկել անթխմանի, պղինձի և անագի թթուումներէն շինուած փայլուն ներկերով։ Յոյները իրենց գեղեցիկ ամաններուն վրայ կը գործածէին տեսակ մը կարծր, սեւ ներկ։ Բայց լուսաթափանց, փայլուն, նուրբ յախճապակի պատրաստելու գիւտը այս ազգերէն ոչ մէկն ըրաւ։

Երբ ուրիշ երկիրներու բրուտները իրենց ամանները տակաւին արեւին մէջ

կը չորցնէին, Չինացիները շատոնց սկսած էին իրենց ամանները փուռելու մէջ թրծել։ Քրիստոսէ 200 տարի առաջ թրծուած և փայլուն ներկով պատուած ամաններ սովորական բաներ էին Չինացիներուն, բայց Քրիստոնէական թուականին եօթներորդ դարուն էր որ Չինացիները սորվեցան թէ Քաօլին կոչուած կաւի և Բեքունց կոչուող քարի փոշին խառնուրդով կրնային շատ աւելի մաքուր, փայլուն խմոր մը պատրաստել իրենց ամաններուն շինութեան համար։ Քաօլին լերան մը անունն է (բարձր կատար կը նշանակէ) ուրկէ կ'առնէին յախճապակիի շինութեան այս կարեւոր նիւթը։ Ան տաքութեան ամէնէն բարձր առօրեաններու մէջ իսկ չէր հալեր, ու այսպէս, ինչպէս Չինացիները կ'ըսէին, կը կազմէր յախճապակիի ոսկորոտին։ Իսկ Բէթունց տաքութեան մէջ հալելով ապակիի պէս թափանցիկ դարձող քար մըն է։ Չինացի բրուտները, ուրեմն, այս երկուքը ճարտարութեամբ

իրար խառնելով սկսան պատրաստել այն գեղեցիկ ամանները որ մինչեւ հիմայ իրենց անունը կը կրէ և կը կոչուի China, Chinaware (յախճապակի): Ձինացիներուն այս գիւտը, սակայն ինչպէս շատ մը ուրիշ գիւտեր, մնաց իրենց, և հազար տարիներ անցան մինչեւ որ Եւրոպայի մէջ գտնուեցաւ յախճապակի պատրաստելու գաղտնիքը: Այս գիւտն ալ Եւրոպացուց մէջ պատահամբ տեղի ունեցաւ, ու զայն կը պարտինք բարկացող քիմիաբանի մը ծանրացած կեղծամին:

Բայց յախճապակիի վերաբերեալ այս վերջին պատմութիւնը չկրկնած, տեսնենք թէ ինչպէս գտնուեցաւ յախճապակի շինելու արհեստին այնքան մօտ ուրիշ ճարտարարուեստ մը: Այս պատմութիւնը որ նաւաստիի մը գիւտին նկարագրութիւնն է, կ'առնենք Քրիստոնէական շրջանի առաջին դարուն ապրող Հռովմայեցի զրողէ մը, Փլինիէն:

ԱՊԱԿԵԳՈՐ՝ Անգամ մը հռովմայեցի
ԾՈՒԹԻՒՆ մէական վաճառար
բարձ նաւ մը կալա-

քար բեռցած (որ այն ատեն լուացքի և կտանները ճերմկցնելու համար կը գործածուէր) հռովմ կը վերադառնար: Նաւը ճամբան փոթորկի բռնուելով ստիպուած Սիւրիոյ եզերքներուն վրայ դեռի մը բերանը ապաստանեցաւ առաջ հովութեան համար: Նաւաստիները շատ չանցած ցամաք ելլելով կերակուր պատրաստելու սկսան: Օճախ մը շինելու համար ծովեզերք քար չգտնելով նաւէն կալաքարի մի քանի խոշոր կտորներ բերին և դրին կրակին կից, իրենց կաթսաները վրան դնելով կերակուրը եփելու համար: Շատ չանցած զարմանքով դիտեցին որ իրենց կրակի տաքութենէն հալած, թափանցիկ բան մը սկսաւ ծովեզերքն ի վար հոսիլ: Վստահաբար նաւը պատահմամբ խարսխած էր այդպիսի տեղ մը, ուր գտնուող աւազին որոշ յատկու-

Թեանց վրայ կալաքարն ալ աւելնալով,
կը կազմուէր չափաւոր տաքութեան մը
մէջ հալող խառնուրդ մը: Այս խառ-
նուրդն էր ահա որ բոցերուն տաքու-
թեան հալելով կը հոսէր և քիչ մը
վերջը սառելով կուտար Եւրոպացոց
շինած առաջին ապակին:

Նաւաստիները գնահատելով եղած
գիւտին կարեւորութիւնը այդ աւազէն
բաւական մը Հռովմ տարին ու այսպէս
ապակեգործութիւնը միւտք գտաւ Եւ-
րոպայ:

Այս միայն մէկն է այն բազմա-
թիւ պատմութիւններէն որ ապակեշի-
նութեան գիւտին մասին կը պատմուին
և կը ցուցնեն թէ ինչպէս շարունակ,
աշխարհին տարբեր մասերուն մէջ,
տարբեր մարդոց կողմէ հնարուած, գըտ-
նուած են նոյնատեսակ բաներ: Եթէ
միայն բոլոր ժողովուրդները հաղորդակ-
ցութիւն ունենային և իրարու վստա-
հէին իրենց գաղտնիքները, քաղաքա-
կըրթութիւնը շատ աւելի արագ յաւա-

ջացում պիտի ունենար և այսօր բոլոր-
վին տարբեր աշխարհի մը մէջ պիտի
ապրէինք: Բայց այն ատեն տպագրութիւ-
նը հնարուած չէր, ժողովուրդները իրարմէ
անջատ, անկախ կ'ապրէին, իրարու մա-
սին լսած չէին, ոչ ալ կրնային իրարու
վստահիլ, ու այսպէս կը պատահէր որ
երկրի մը մէջ եղած գիւտ մը, գիտա-
կան նորութիւն մը երբեմն դարեր ան-
ծանօթ կը մնար ուրիշներուն:

Նոյն բանը պատահեցաւ յախճա-
պակիի շինութեան նկատմամբ: Ինչ որ
Ջինացիք գիտէին և 1000 տարիներ
առաջ սկսած էին շինել, Եւրոպայի մէջ
հազիւ կարելի եղաւ 18երորդ դարուն
արտադրել, և ի՞նչպէս. —

1708 տարին էր:	
ԾԱՆՐԱՅԱԾ	Սաքսոնիոյ իշխանին
ԿԵՂԾԱՄԸ	պալատին մէջ, օր մը
	մեծ իրարանցում մը կար: Իշխանը
	նորէն սրտնեղած ըլլալու էր, և երբ
	Օգոստոս հգօր իշխանը բարկանալ ալ
	ամէն ինչ լմնցած էր: Մեծ թէ փոքր

բորն ալ ամէնէն չնչին բանի մը համար կրնային ծանր պատիժներու ենդարկուիլ :

— Ե՞րբ սկսաւ... երեք Բորնիայէն վերադարձին տրամադրութիւնը շատ լաւ էր, ըսաւ մանկլաւիկ Օտտօն սեպուհ Բլրիքին :

— Վարչական խնդիր մ'ըլլալու է, պատասխանեց Բլրիք. կ'ըսեն թէ՛ եթէ ամէն ինչ լաւ ընթանայ, շուտով Բորնիոյ թաղաւոր պիտի պսակուի :

— Այս առաւօտ գաղտնի գործատունը գնաց, ըսաւ անդիէն սպասաւոր մը :

— Գործատու՞նը... յարեց Բլրիք, այդ լաւ նշան չէ :

— Ի՞նչ կ'ընեն այդ գործատան մէջ, հարցուց սպասաւորը, հետաքրքրուած : Ամէն օր տարօրինակ բաներ կը տանին հօն, և մօրդ չգիտեր և ոչ ալ արտօնուած է հարցնել, կամ հետամտիլ թէ ի՞նչ կ'անցնի կը գառնայ հօն : Գիշեր ցորեկ պահակներ կը հսկեն :

անոր դռներուն և պատուհաններուն առջեւ :

— Այնքան բարձր մի՛ խօսիր, խրատեց Բլրիք, և եթէ կ'ուզես դիրքդ պահել շատ մի՛ մօտենար, մի՛ նայիր գործատան կողմերը : Լաւագոյն է մարդ աչքերն ու ականջները գոցէ հօն ո՛ւր մթութեան ուժերը գործի են լծուած :

— Այնպէս մի՛ խօսիր, Բլրիք, կրնաս փոխանակ խեղճ տղան վախցընելու աւելի հետաքրքրել և փորձանքի մը առաջնորդել : Եւ տղուն դառնալով :

— Անհոգ եղիր, տղաս, Հէր Պօթկըր չարագործ մը չէ : Ան կ'աշխատի իր և իշխանին հաշույն. անոնք չեն ուղեր որ հետաքրքրիր, չարախօս, մարդիկ իրենց գործին խառնուին :

— Բայց կ'ըսեն թէ Հէր Պօթկըր կախարդ մըն է գոչեց տղան յուզուած, ըսէ՛, խնդրե՛մ, ազնիւ Օտտօ, դիտես որ ես այս տեղին նոր եմ, ատանկ բաներ կը լսեմ որ կը վախցնեն զիս... :

— Վախնալու բան մը չկայ : Հէր

Պօթկը և 16 տարեկան պատանի մըն էր
երբ Պերլինէն փախչելով եկաւ և ա-
պաւէն գտաւ մեր աղնիւ իշխանին մօտ:
Պերլին գեղադործի մը աշակերտն էր ան:
Ուշիմ, հետաքրքիր, նուիրուած աշակերտ
մը քիմիական գիտութեանց: Կ'ըսեն
թէ օր մը իր վարպետը գողտնիք մը
գտնելու վրայ էր: Գողտնիք մը որ
իրեն ու իր աշակերտին ազատութիւնը,
երջանկութիւնը վտանգեց: Ազահ դուքս
մը, որուն հաշտոյն կ'աշխատէին մեր
գիտնականները, իմանալով որ իր քի-
միաբանները պիտի յաջողէին շուտով
արուեստական ոսկի պատրաստել ուղեց
երկուքն ալ բանտարկել որ իրենց
գողտնիքը իրմէ զատ ոչ ոք խմանայ:
Պօթկը և իր վարպետը փախան, և
չատ բնականօրէն երբ Պօթկը այս
կողմերը ապաստանեցաւ մեր իշխանը
սիրով ընդունեց զայն և տեղ տուաւ
իրեն, յուսալով որ այս խոստմնալից
պատանի քիմիաբանը օր մը կը գտնէ
փնտռուած գողտնիքը և կը հարստացնէ

իր տէրն ու պաշտպանը:

— Եւ գտա՞ւ...

— Ո՛չ. կը կարծեմ այդ է պատ-
ճառը թէ ինչու մեր տէրը այնքան յուզ-
ւած է այսօր: Տարակուսելով որ 16 տա-
րեկան պատանի մը պիտի կրնար այն-
քան մեծ գողտնիք մը գտնել, իշխանը
վարպետ քիմիաբան մը բերաւ: Ոչինչ
զլացաւ իրենց գործին համար: Եւ
տարիներ աշխատելէ ետք ուրիշ բան
չստացաւ իր մեծածախս քիմիական գոր-
ծատունէն բացի կաւէ կարմրագոյն,
դեղեցիկ պնակներ: Իշխանը այնքան
հպարտ էր իր գեղեցիկ անօթներով
որ զանոնք Լայպցիկի ցուցահանդէսը
դրկեց, ուր ցուցադրուելով մեծ հե-
տաքրքրութիւն արթնցուցին անոնք,
բայց մարդու մը համար որ շուտով
հարստանալ կ'ուզէ, որ անհրաժեշտ
պէտք ունի ոսկիի իր ծրագիրները
յաջողցնելու համար, ի՛նչ կ'արժեն կաւէ
կարմրագոյն, փայլուն, նուրբ ամաններ
երբ կերակուրը, ըլլայ տախտակէ ա-

մաններու, ըլլայ կաւէ անօթներու մէջ
կերակուր է միայն ու սչինչով աւելի
կը հարստացնէ զինք: Ահա թէ ինչու,
կը խորհիմ, իշխանը սատուիկ բարկա-
ցած է, և Պօթկըր շուտով բան մը
ընելու է եթէ կ'ուզէ մեծ զօքախտու-
թեան մը չենթարկուիլ. բայց ատեն է
որ մեր գործերուն դառնանք, չըլլայ
թէ մեր շատախօսութեան արժանի
պատիժը դաննենք:

Հազիւ թէ սպասաւորները իրարմէ
բաժնուած էին և իշխանին ձայնը կտրած՝
յանկարծ գործատան երկաթէ դուռը
բացուելով Պօթկըր դուրս խոյացաւ:
Խենդի մը պէս կը պոռար: Գիտուն
քիմիաբանը երբեք ասանկ տեսնուած
չէր: Գլուխը բաց, գիտախօսի մազերը
հովին տուած կը վազէր հոս հոն: Գլխու
սպիտակ կեղծամը ձեռքին մէջ բռնած
կը պոռար — ո՞ւր են այս անպիտան
սպասաւորները: Այսօր ո՞վ շտկեց կեղ-
ծամս: Ի՞նչ փոշի գործածեց: Ո՞ւր է
այդ փոշին... կ'ուզեմ...:

Սպասաւորները վախերնուն ամէն
մէկը տեղ մը պահուրտած էին: Ո՞վ
պիտի համարձակէր կախարդ անուն
հանած քիմիաբանին ներկայանալ:
Առաջին անգամն էր որ ան այսպէս կը
պոռար: Խենդեցե՞ր էր արդեօք:

Վստահաբար Պօթկըր խենդանալու
աստիճան յուզուած էր հետաքրքրու-
թենէն: Պատահմամբ մեծ զիւտ մը
ըրած էր... Որքա՞ն երկար ատեն էր
որ կը փնտուէր այնպիսի փոշի մը: Ուրկէ՞
ձեռք ձգուած էր այդ:

Սաքսոնիոյ իշխանը արուեստի գոր-
ծերը գնահատող և սիրող մեծ հաւաքող
մըն էր: Իր երիտասարդութեան օրե-
րուն սկսած էր ժողվել ամէն կարգի
հնութիւններ: Արդէն Եւրոպայի բոլոր
մասերէն և Միջերկրականը եզերող
ասիական և ամերիկեան երկիրներէն
ժողվուած գեղեցիկ հաւաքածոյ մ'ունէր
հին զէնքերու և զրա ներու: Վերջին
տարիներուն սկսած էր արծաթեղէն և
ոսկեղէն հին անօթներ, զարդեր այ

ժողովել: Երկրախուզական արշաներէն վերադարձողներ և ասիական երկիրները յաճախող վաճառականներ սկսած էին: Իրենց բերած համեմներու, մետաքսեայ կերպաներու կարգին, բերել նաեւ յախճապակիէ նուրբ պնակներ և գաւաթներ: Օգոստոս իշխանը այնքան հետաքրքրուած էր սեղանի այս նուրբ սպասաներով որ անգամ մը, տեսնելով որ Բրուսիոյ իշխանը ընտիր հաւաքածոյ մը ունէր չինական յախճապակիէ ամանաներու, չվարանեցաւ իր անձնական պահակագունդէն գումարտակ մը տալ անոր 100 կտոր ընտիր յախճապակիէ ամաններուն փոխարէն:

Այսպէս երբ Պօթկըր իր տիրոջմէն փախչելով Սաքսոնիա ապաստանեցաւ, Օգոստոս իշխանը ապաստան ընծայած էր անոր յուսալով որ այսքան խոստմնալից ոլորտանի զիտնական մը որ մը պիտի գտնէ ընտիր յախճապակիէ ամաններ չինեւու գաղտնիքը ու կերպը: Եւրոպայի մէջ, այն տառն, արդէն բաւա-

կան զարդացած էր բրուստթիւնը: 1700ին արդէն աղի բաղադրութիւնով մը ներկուած փայլուն գեղեցիկ ամաններ կը պատրաստէին հոն: Հարուստներու սեղաններուն վրայ կը դնուէին նաեւ տեսակ մը կաւէ ամաններ որոնք հաստիկէ կիտուածով մը ծածկուած էին: Այս ամանները չինեւու համար, սակայն, տակաւին կը գործածէին հասարակ կաւ և անգամ մը որ կիտուածը վնասուէր, կաւը ամանին մէջը գտնուող հեղուկը կը ծծէր և շուտով աղտոտ գոյն մը կ'առնէր: Մինչդեռ Չինաստանէն եկող ամանները յստակ, գեղեցիկ գոյն մը ունէին: Շատ աւելի բարակ, նուրբ և զիմարդուն էին: Լոյսին բռնելով կարելի էր տեսնել որ անոնք մէկ խմորէ պատրաստուած էին: Ինչո՞ւ եւրոպացի ճարտար արուեստագէտներու և հմուտ քիմիաբաններու կարելի չըլլայ Չինացիներուն չափ գեղեցիկ գործ արտադրել, կը խորհէր Սաքսոնիոյ իշխանը: Տարիներ աշխատելէ ետք, վեր-

Նապէս 1707ին Պօթկըր յաջողեցան Դրեզդէնի մօտերը գտնուած կաւէ մը պատրաստել կարմրագոյն, նուրբ ամաններ, որոնց նմանը տակաւին ոչ ոք կրցեր էր չինել ամբողջ Գերմանիոյ և Եւրոպայի մէջ: Պօթկըրի չինած ամանները նոյն տարին, Լայպցիկի ցուցահանդէսին մէջ, մեծ հետաքրքրութիւն արթնցուցին և իր ու իր տիրոջ համարաւ տարածուեցաւ ամէն կողմ: Եւ սակայն իշխանը զոհացած չէր տակաւին: Եւ միշտ կը պահանջէր չինական յախճապակիի յար և նման ամաններ:

Պօթկըր այնքան նեղուեցաւ իր տիրոջ պահանջկոտութենէն որ խորհելով թէ անկարելի էր Եւրոպա չինական յախճապակիի յարմար նախանելութիւն գտնել, որոշեց Սաքսոնիայէն փախչելով ուրիշ տեղ մը անձնական զործատուն մը բանալ: Իշխանը, կարծես զուշակելով անոր մտադրութիւնը, օր մը յանկարծ դայն իր գղեհկը փոխադրել տուաւ, ուր Պօթկըր զգաց թէ իրապէս

բանտարկուած պիտի մնար մինչեւ որ պահանջուած ամանները արտադրէր:

Ահա այս էր կացութիւնը այն առաւօտ, ուր սկսանք պատմել Եւրոպայի մէջ յախճապակեգործութեան պատմութիւնը:

Հակառակ իր բոլոր ջանքերուն Պօթկըր չէր կրցած ոեւէ տեղ Զինտա-տանէն եկող ճամբորդներուն պատմած Քաօլիքը գտնել: Դրեթէ յուսահատած էր: Օրէ օր կեանքը աւելի կը ճնշէր վրան, աւելի ապերջանիկ կ'զգար:

Այդ առաւօտ Պօթկըր սովորականէն աւելի մտածկոտ էր, առանց ուշադրութեան կեղծամը հագած և աշխատանոց մտած էր: Գործի պահուն կ'զգար թէ ծանրութիւն մը կար վրան, կարծես կեղծամը աւելի ծանր կը կշռէր: Վստահ ըլլալու համար թէ ուրիշի մը կեղծամը հագած չէր, Պօթկըր հանեց զայն գլխէն, ուշադրութեամբ դարձուց, տեսաւ որ կեղծամը իրենն էր, բայց փոխանակ սովորական նշայի փոշիով

յարդարուելու, այդ օր աւելի ծանր, տարբեր, ճերմակ նիւթով մը յարդարուած էր: Կեղծամը լաւ մը թօթուելով ելած փոշին փոքձելէ և նստատակա-յարմար գտնելէ ետք, ահա, տարիներէ ի վեր փնտռուած նիւթը գտած ըլլալուն ուրախութենէն խելայեղ դուրս կու-գար իր աշխատանոցէն գտնելու այն սպասաւորը որ յարդարած էր իր կեղ-ծամը: Խեղճ սպասաւորը վախէն դող-դղդալով խոստովանեցաւ թէ մտաւայ գիւղէն Շնոր անուն մարդ մը տեղ մը փոշիի հանք մը գտած և անկէ բերելով քիչ մը փոշի ծախած էր իրենց, վստա-հացներով թէ ան սովորական նշայի փոշիէն աւելի ճերմակ փայլ մը պիտի տար կեղծամներուն:

Շնոր կանչուեցաւ անմիջապէս, և Պօթկըրի ընկերակցութեամբ զացին փոշիին գտնուած վայրը: Գետինը ան-միջապէս գնեցին իշխանին անունով, փորձեր սկսուեցան, ու այդ տարին (1710) չաւարտած Լայպցիկի ցուցահանդէսին

մէջ կարմիր կաւէ ընտիր ամաններու կարգին տեսնուեցան մի քանի կտոր յախճապակիէ ամաններ «Շինուած Յով-հան Ֆրետերիք Պօթկըրի կողմէ, հո-վանաւորութեամբ Սաքսոնիոյ իշխան Օգոստոս Ա. ի»:

Յաջորդ տարին (1711) Դրեզդէնի մօտ, Մէյսլէն ապարանքին մէջ հա-տատուեցաւ Եւրոպայի առաջին յախ-ճապակիի գործատունը:

Խեղճ Պօթկըրի գիւտը իրեն ունէ երջանկութիւն կամ բախտ չբերաւ: Իշխանը, որ այն ատեն Բոլոնիոյ թա-գաւոր պսակուած էր, խտտօրէն կը պաշտպանէր իր յաճապակիի գործատան գաղտնիքները: Գործաւորները բոլորն ալ կը բանտարկուէին ապարանքին մէջ ամէնը երդուընցած էին «մինչեւ գե-րեզման» չյայտնել արուեստին ման-րամասնութիւնները: Պօթկըր ինքն ալ ցմահ բանտարկուած մնաց և պարտա-դըրուեցաւ հսկել իր հիմնած յախճապա-կեղործատան: Ան 1716-ին կատա-

րելագործեց իր զիւտը և կրցաւ ամէն
կերպով չինական յախճապակիին հա-
ւասար նրբութեամբ և գեղեցկութեամբ
առարկաներ արտադրել: Մեռաւ 1719ին
34 տարեկան հասակին, գուցէ առանց
լիովին զգալու թէ իր զիւտովը ի՛նչ
մեծ յեղաշրջում մը սկսաւ մարդուն
առօրեայ կեանքին մէջ:

Քիչ մը անդին, Ֆրանսայի մէջ
(Limoges) օր մը իր պարտէզին խո-
տերը մաքրող կին մը, չոր խոտերուն
արմատներուն վրայ բարակ, ճերմակ
փոշի մը տեսնելով հոն ալ գտաւ քառ-
լինի մեծ հանք մը և Ֆրանսացիներն ալ
սկսան յախճապակեգործութեամբ պա-
րապիլ:

Տակաւ տախտակէ և կաւէ շինուած
պնակները, որոնց մէջ մատերնին թաթ-
խելով ամբողջ ընտանիքը մէկ տմանէն
կ'ուտէին տեղի տուին մաքուր, կոկիկ
անհատական պնակներու, մարդուն ապ-
րելակերպը բոլորովին փոխուեցաւ,
ճաշակը զարգացաւ, միջավայրը գեղեց-

կացաւ, ու այս ամէնը շնորհիւ այն
ծանծրացած կեղծամին որ օր մը երի-
տասարդ զիւտականի մը Գլխուն վրայ
կը ճնշէր:

ԵՐԿՈՒ ՄԵՆ
ԳԻՒՏԵՐ ԵՒՍ

Իր ապրուստը ա-
պահովելու համար,
ուրեմն, մարդուն կը
մնար գտնել թէ ի՛նչպէս կարելի էր
երկար առնէ անեղծ պահել իր ու-
տելիքը:

Մենդեղէնի պահպանման ամէնէն
նախնական եղանակը եղած էր զայն
չորցնելը, որ հնագոյն օրերուն գտնուե-
ցաւ և տակալին կը գործածուի:

Երկրորդ եղանակ մըն է սառեցնելը:
Այս ալ շատ հին է: Այս կերպով
պահուած կերակուրները իրենց համէն
շատ բան չեն կորսնցներ: Բայց ամէն
երկիր կարելի չէր գործածել այս եղա-
նակը:

Երրորդ եղանակը եղած է եփելով
ամրափակ ամաններու մէջ մթերել զայն:

Շատ ժողովրդական է այս: Քրիստոսէ 2000 տարի առաջ արդէն ծանօթ բան մըն էր ան: Կրետէ կղզիին մէջ 3500-4000 տարի հնութիւն ունեցող պալատի մը ընդերկրեայ մառաններուն մէջ գտնուած են հսկայ կարասները, որոնց մէջ ամէն տեսակ եփած կերակուրներ կը պահուէին: Սովորութիւն էր եփած պահածոները իրենց ամաններուն մէջ լեցնելէ ետք այս վերջիններուն բերանները պինտ մը գոցել որ պարունակութիւնը օդ չառնէ: Այն ատեն, ուրեմն, մարդիկ կը խորհէին թէ կերակուրը օդէն է որ կ'ապականի: Այսպէս խորհեցան բոլոր մարդիկ մինչև 19րդ դար երբ Լուի Բասթօր գտաւ թէ կերակուրը օդէն չէր ապականեք, այլ օդին մէջ ապրող փոքրիկ կենդանիներէն: Բասթօրի այս դիտար նոր դարապշտ մը բացաւ բժշկական և առողջապահական դիտութեանց մէջ: Բասթօր 1860ին ստացաւ նաեւ մը իր դիտին համար և

այսօր մարդկային ցեղին մեծագոյն բարերարներէն մին կը համարուի ան:

Կերակուրը օդին կամ օդին պարունակած մանրէներու ազդեցութենէն զերծ պահելու կարեւորութիւնը այնքան զգացուեցաւ որ Մեծն Նախուէոնի պահանջին վրայ 1800ին Փրանսական կառավարութիւնը կերակուրները անհղծ պահելու համար դիւրին միջոց մը հրարողին 12000 Փրանց խոտացաւ:

Եւ գտնուեցաւ մարդ մը, Փրանսուա Աբէր անուն շաքարավաճառ մը, որ անընդհատ տասը տարի աշխատելով 1810ին դիւտ մ'ըբաւ կերակուրը ամրաներ, նոյն իսկ տարիներ անհղծ պահելու համար: Իր պահածոներուն համար ան կը գործածէր ապակիէ կամ յախճապակիէ շինուած ամաններ: Պահուելիք առարկան այս շիջերուն մէջ դնելէ ետք, վրան ջուր կը լեցնէր, և կը դնէր զայն կրակի վրայ տաքցող ջուրի ամաններու մէջ մինչև որ ևս ուսուց ջուրին տաքութենէն ամանին

մէջը գտնուող ջուրն ալ եռայ, ապա շիշին բերանը ամուր մը կը գոցէր և այնքան ատեն որ շիշը գոց կը պահուի պարունակութիւնն ալ կը մնար անպական:

Սնդղիոյ մէջ ալ Բիթըր Տիւրանտ անուն մեքենագործ մը թիթեղէ աւաններ շինել կը փորձէր:

Իսկ 1819ին Էդրաս Տէքէթ և Թաւմըս Քէնսէթ Նիու Եօրքի մէջ բացին առաջին պահածոներու գործատունը, և շատ չանցած համաշխարհային ճարտարաբանութեան մը դարձաւ իրենց հիմնած արհեստը: Այս դիւրութեան շնորհիւ Բիրի, Էմընտըն, Սքաթ և ուրիշ երկրախոյզներ կարողացան ճամբորդել մինչեւ հիւսիսային և հարաւային բնակչներ:

ԿԱՂԱՆԴԻ ԵՒ ԾՆՈՒՆԴԻ ԱՌԹԻՒՆՈՒՆԵՐՈՒ
ՆՈՐ ԴԻՐՔ

ԾԱՂԿԱՔԱՂ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ Ս. ԵԿԵՆՅՈՅ

ՇԱՐԱԿԱՆՆԵՐԷՆ

Հրատ. «Սահակ-Մեսրոպ», Տպագրատան
232 էջ, գին՝ (ըղբակազմ) 5 Ե.Դ.
Դիմել՝ բոլոր գրականություններուն եւ կամ
ուղղակի Տպարան «ՍԱՀԱԿ-ՄԵՍՐՈՊ»
(25 Շարա Թեկթիֆ, Դահիբե)

« ՊԱՏԱՆԻԻՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆԸ »

(Ա. Շարֆ)

1. ԷՏՄԻՏՈՍ ԵՒ ԱՊՈԴՈՆ — պատկերազարդ պատմութիւն Յոյն Դիցաբանութենէ
2. ԱՔՍԻՈՆՈՖ — Պատմութիւն Լ. Տոլսոյի
3. ԹԵՒԱԽՈՐ ԶԻՆ — Պատկերազարդ աւանդակալ
4. ՊԱՀՈՐ — Պատմութիւն Լ. Տոլսոյի
5. ՊԱՆՏՈՐԱ — Պատկերազարդ պատմութիւն
6. ԵՂԻԱ ԵՒ ՈՒՐԻՇ ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐ Լ. Տոլսոյի
7. ՄԻՏԱՍ — Պատկերազարդ աւանդակալ
8. ԱՆՏԵՍՈՒԱԾ ԿԱԹՈՐ — Պատմութիւն Լ. Տոլսոյի
9. ՄՄԱԹԿ - Զ. Տիֆրնգի
10. ՄԱՐԴԻԿ ԻՆԶՈՎ ԿՍՊՐԻՆ Լ. Տոլսոյի
11. ՕԿԻԸՐ — Ֆրանսական աւանդակալ
12. ԴԵՍԷՆՈՍ ԵՒ ԼԱԲԻՐԻՆԹՈՍԻ ՎԻՇԱՊԸ

.....

ՊԱՏԱՆԻԻՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆԸ Ա. ԵՒ Բ. ՇԱՐՖԻ ԴԱՏՈՐՆԵՐ
1-24 կարելի է տակաւին տաճառ սովորական գիներով
դիմելով հրատարակչներուն:

ՊԱՏԱՆԻԻՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆԸ, երրորդ շարք, ԴԱՏՈՐՆԵՐ
27 - 36, մամլոյ տակ են ԵՒ կը հրատարակուին յաջոր-
դաբար: Փնտել Դրամադրներու ԵՒ Յուլիներու մօտ:

Հասցէ 1 Ե.Դ.

ԿԱՆԵՍԿ Բաժանորդագրութիւն 12 թիւ 10 Ե.Դ.
Արտատպագր 12 թիւ 10 Ֆրանկ կամ 50 սենթ

Հասցէ՝

“SAHAG - MESROB,” PRESS
25, Sharia Tewfik, Cairo - Egypt.

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0142904

16373